

*Ботнаренко Ірина Анатоліївна,
старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем протидії злочинності
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ДОКТРИНАЛЬНИЙ ДИСКУРС ГЕНДЕРНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

«Громадяни мають рівні конституційні права й свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» – такий зміст має ст. 24 Основного Закону нашої держави. Даною статтею Конституції України закріплено як умови рівності усіх без винятку осіб перед законом, так і однакові можливості щодо свободи дій незалежно від статі без будь-яких державних обмежень або надання переваг, що заперечує або зменшує їх рівне здійснення.

Окрім Конституції України, станом на сьогодні, в Україні діє більше десяти нормативних актів, які складають основу правового регулювання питань гендерної рівності, зокрема: а) Закони України: «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» (від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР), «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV), «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII), «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (від 6 вересня 2012 р. № 5207-VI); б) Укази Президента України: «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» (від 30 вересня 2019 р. № 722/2019), «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію людського розвитку» (від 2 червня 2021 р. № 225/2021); в) розпорядження Кабінету Міністрів України («Про схвалення Концепції комунікації у сфері гендерної рівності» від 16 вересня 2020 р. № 1128 р, «Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року» від 28 жовтня 2020 р. № 1544-р) та інші.

Рівність прав жінок і чоловіків є одним з фундаментальних принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй [1]. Хоча рівність прав та можливостей жінок і чоловіків, зауважує Г.Ю. Лук'янова, визначено центральним напрямком політики в діяльності Європейського Союзу, але реальність України демонструє очевидний відступ від принципів гендерної рівності в умовах дії правового режиму воєнного стану [2]. Зокрема, вчена наголошує на таких гендерних проблемах, виникнення яких пов'язується з війною: частковій втраті або ж неможливості функціонування на належному рівні – спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства та насильства за ознакою статі; небувалій гендерній нерівності в Україні, через закриті кордони й мобілізацію чоловіків; погіршення доступу до послуг охорони здоров'я;

позбавлення можливостей бути учасниками прийняття рішень з адміністративних та політичних питань на тимчасово окупованих територіях тощо [2]. У цьому аспекті не можемо не відмітити «уразливість» прав жінок у результаті вимушених переселень під час воєнного стану до більш безпечних регіонів чи до інших країн.

До особливостей гендерної політики у сучасній Україні можна віднести політичний традиціоналізм, порушення сприйняття рівноцінності чоловіків та жінок та намагання витіснення останніх з площини управлінської сфери, матеріальна нерівність об'єктів гендерної політики тощо. Також однією з основних причин того, визначених Т.М. Дисюк, що проблема гендерної рівності все ще не набула політичного значення в українському суспільстві, є несприйняття її як складника процесу демократизації та реалізації прав людини [3]. Разом з тим, українське суспільство досить швидко згуртувалося у відповідь на вторгнення: частина чоловіків призвалася в армію, інша частина – добровільно вступила до Збройних сил України (ЗСУ). Дехто з тих, хто не був призваний, надав підтримку ЗСУ іншими можливими способами, наприклад, зробивши свій внесок у зміцнення інфраструктури. Жінки також активно беруть участь у військовій службі. Зокрема, 12 % від особового складу ЗСУ становлять жінки-військовослужбовці, і 22 % становлять жінки від усього особового складу ЗСУ [4]. Разом з тим, науковці (І.О. Грицай, Л.Р. Наливайко та ін.) неодноразово акцентують увагу на наявності гендерного дисбалансу та існуючих складнощах у забезпеченні гендерних принципів. Зокрема, для жінок досі діє обмеження на прийом на посади офіцерського складу. У Збройних Силах України лише 9 % офіцерських посад обіймають жінки, і лише три жінки мають генеральське звання [5]. Також жінки не зможуть отримати посаду на підводних човнах і надводних кораблях, в управлінні бригад надводних кораблів, підрозділах пожежогасіння, які передбачають непряме гасіння пожеж, а також підрозділах тилового забезпечення, що передбачають використання вибухонебезпечних реактивів [6]. В умовах тотальної війни українською владою разом з неурядовими організаціями та міжнародними партнерами розпочато роботу щодо створення системи реагування та протидії різним видам насильства, підтримки жертв війни та забезпечення рівних можливостей для чоловіків і жінок за такими напрямками: а) прийнято закони щодо протидії дискримінації за ознакою статі в рекламі («Про внесення змін до Закону України «Про рекламу» щодо протидії дискримінації за ознакою статі» від 10 вересня 2021 р. № 1750-IX), а також щодо рівних можливостей матері й батька, які є військовослужбовцями, на догляд за дитиною в особливий період («Про внесення змін до статті 10-1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» щодо рівних можливостей матері і батька, які є військовослужбовцями, на догляд за дитиною в особливий період» від 29 липня 2022 р. № 2490-IX); б) схвалено Державну стратегію забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022-2024 роки (№ 752-р. від 12 серпня 2022 р.); в) на виконання зазначеного документу ухвалено Стратегію впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та операційний

план її реалізації до 2024 року; г) запущено проекти (групові заняття з психологічної підтримки жінок та дівчат «Тримайся, сестер», що реалізується ГО «Жіночий ветеранський рух» у межах проекту ООН Жінки «Трансформаційні підходи для досягнення гендерної рівності в Україні»; «Women for Ukraine» для допомоги українкам, які втратили роботу і/або дохід внаслідок війни, знайти нові можливості для працевлаштування та професійного розвитку [7]; д) Міністерством соціальної політики України затверджено наказ від 27 грудня 2022 р. № 359 «Про затвердження Методичних рекомендацій з реалізації гендерного підходу та підходу, що базується на дотриманні прав людини, на рівні територіальних громад» [8].

Законом України від 22 листопада 2023 р. № 3494-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання та використання відпусток, а також інших питань» новим видом відпусток – відпусткою при народженні дитини тривалістю до 14 календарних днів, що оплачується за рахунок роботодавця. Згідно з внесеними змінами, як матері, так і батьку може надаватись відпустка по догляду за дитиною до 3 років та додаткова соціальна відпустка сім'ям з дітьми [9]. На нашу думку, це суттєвий прогресивний крок нашої держави на шляху до гендерної рівності.

Сьогодні також надзвичайно важливо продовжувати роботу над впровадженням національної гендерної політики в українську військову справу, незважаючи на всі виклики та упередження. Україна повинна цінний досвід цієї війни року об'єктивувати в посилення ролі жінки у військовій сфері. Механізми гендерної рівності повинні стати дієвими, в умовах реального місця та часу. Задля їх досягнення, необхідним є створення таких умов, за яких усі люди, незалежно від статі, могли б зробити свій внесок у захист країни. На наше переконання, такий підхід не тільки сприятиме гендерній рівності, але й зміцнить обороноздатність нашої країни.

Отже, впровадження гендерної рівності в українському суспільстві є невід'ємною складовою трансформації українського суспільства у громадянське суспільство європейського типу. Гендерна рівність має стати ідеологічною основою суспільного життя, щоб її засади були придатними для реалізації в усіх сферах суспільного життя. Гендерний підхід у сфері безпеки і оборони, зауважує О. Стефанішина, підвищить довіру до Збройних Сил, Національної поліції, Національної гвардії, Служби Безпеки, інших силових структур; сприятиме розширенню можливостей щодо протидії негативному інформаційному впливу противника, іншим гібридним загрозам, а також подоланню гендерних стереотипів, від яких страждають і жінки, і чоловіки; покращить соціальну та економічну інфраструктуру для забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків; матиме позитивний вплив на більшу збалансованість між сімейним та професійним життям [10, с. 2–3].

Список використаних джерел

1. Концепція комунікації у сфері гендерної рівності: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1128-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1128-2020-%D1%80#Text>.

2. Лук'янова Г. Ю. Гендерна проблематика в умовах дії правового режиму воєнного стану: аналіз ідеологічної складової державної політики та державного управління. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 4. С. 384–387.
3. Дисюк Т. М. Особливості державної гендерної політики в Україні. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/46_2012/32.pdf.
4. Ukrainer (березень 2022 р.). «Зі зброєю чи без. Українські жінки захищають свою державу». URL: <https://www.ukrainer.net/zhinky/>.
5. Гендерна рівність за час війни: здобутки та необхідні зміни. URL: <https://www.chesno.org/post/5879/>
6. Кодакова К. Гендерна рівність, упередження і жіноче лідерство у ЗСУ: про що говорили на спеціальній події Українського жіночого конгресу. URL : <https://divoche.media/> 2023/05/05/henderna-rivnist-uperedzhennia-i-zhinoche-liderstvo-u-zsu-pro-shcho-hovoryly-na-spe tsialniy-podii-ukrainskoho-zhinochoho-konhresu/.
7. Гендерні диспропорції в Україні під час війни. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/henderni-dysproportsiyi-v-ukrayini-pid-chas-viyny>.
8. Про затвердження Методичних рекомендацій з реалізації гендерного підходу та підходу, що базується на дотриманні прав людини, на рівні територіальних громад: наказ Міністерства соціальної політики України від 27 грудня 2022 р. № 359. URL: <https://www.msp.gov.ua/documents/6267.html>.
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання та використання відпусток, а також інших питань: Закон України від 22 листопада 2023 року № 3494-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3494-20#Text>.
10. Методичні рекомендації з інтеграції гендерних підходів в систему підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України / К. Левченко (гол. ред. кол.) та ін. Київ : ФОП Клименко Ю. Я., 2021. 297 с.

***Власенко Валерій Павлович,**
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук
Власенко Антон Федорович,
слідчий слідчого відділення відділу поліції
№ 1 Солом'янського УП ГУНП у м. Києві*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ВОЄННОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

Необхідність приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних правових засад є основою ефективної державної політики будь-якої держави. На сьогодні Україна є членом багатьох міжнародних організацій,